

2 CORINTIOS

Ate queti, tuo ujea niirica wāmepu, Pablo, cā yee maquēre díamacū cā ca ūrrique nii. Ména Corinto macārā pea Pablo buaro cā ca tūgoeñarique pairo cāre tii nānāha waaupa. Jīcārā Corinto macārā Jesucristore ca tuo nānājeerā, Pablo, Jesús yee quetire wede doti cojoricu cā ca niirijere, “Yee ūimi,” ūi jāo waaupa.

To biro cāja ca ūrriquere tuti jañuri cājare cā ca wede majorique nii. To biro cājare ūicā, ūucā mājare yā mai jañu, cā ca ūrrije mena, tūgoeñā ujea niiricaro tii ate queti.

To biro cāre cāja ca ūi coterique to ca nii pacaro, “Añurucu” ūi tūgoeñā queno, ūucā Corintios cāa to biro cā ca ūriciarā nii pacarā cāre cāja ca mairiquere wede nānāha waa. Cā ca owa jāorucurore birora tiigū (1.1-11), Corinto macārā Jesús're ca tuo nānājeerā mena cā ca biirriquere wede yapano, ūucā cā yee maquēre ca wede pairicarāre, “O biirrije ca biiro macā to biri wāmepu cājare ūi owa cojoupi,” ūi wede majio.

To biro ūañaro cāre to ca bii cote pacaro, aperā yee maquēre cā ca tūgoeñā yerijāatiriquere wede. ūucā “Cristore ca tuo nānājeerāre, Judea macārā Cristore ca tuo nānājeerā cāja ca boorijere cājare tii nemoña,” cā ca ūrriquere wede (caps. 8—9).

Jīcārā Pablore, “Watoara Jesucristo yee quetire wederi maju yā nii” ūi dito yujumi, cāre ca ūi wede pairicarāre, cā ca biirrijere díamacū wede majio, ūucā cāja majuropeera “Cristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā jāa nii,” ūi ditocāri, cāja ca ūrrije

peere Corinto macārā cūja ca tħo nħanjeero cāja ca tiirgariquere wede majio yapano cojomi (10.1—13.10).

Puati Corinto macārāre Pablo cā ca queti owa cojorica pūuro

Añu dotirique

¹ Yħi Pablo, ɻumareco Pacu cā ca booro mena, Cristo Jesús yee quetire wederi maju, ɻumareco Pacu yaarā, Corinto macā macārāre, ħnucā Acaya yepa niipetiro ca nii cojorā Jesucristore ca tuo nħanjeerā niipetirāre, Timoteo mani yee wedegħu mena,* mujare jāa añu dotti cojo.

² ɻumareco Pacu mani Pacu, Wiogħu Jesucristo, cā yee añurijere, añuro jīcāri cōro niiriquere, mujare cāja tiicojoxato.

Pablo ħañaro cā ca tamħorique

³ ɻumareco Pacu mani Wiogħu Jesucristo Pacu, mani Pacu ca īa maigħu, to birora mani ca tħgoeňa tutuacħa niro ca tiġi ɻumareco Pacure mani bħala peoco. ⁴ Cāra niipetirije ħañaro mani ca tamħoro mani ca tħgoeňa bayiro manire tiimi, mani cāa, ħañaro ca tamħorāre ɻumareco Pacu mani ca tħgoeňa bayiro manire cā ca tiiricarore birora cāja ca tħgoeňa bayiro cājare mani ca tiipere biro ħiġi. ⁵ Cristo ħañaro cā ca biiricarore biro ħañaro mani ca bii nħanjeerore birora, ħnucā to birora cā jaorira tħgoeňa bayirique cāare mani cħeo. ⁶ Ħañaro jāa ca tamħojata, tħgoeňa bayi, muja ca bii ametu a nħac ħiġi ħiġi ħañaro jāa ca

* **1:1** Timoteo manire birora Jesucristore ca tħo nħanjeegħu.

təgoeña bayiro cā ca tuijata, məja cāa, jāa ca biirore biro ñañaro taməorā təgoeña bayi, nəcā, məja ca biipere ūro bii. ⁷ To biri məja yee maquēre jāa ca təgoeña yue niirijea, díamacūra nii. “Jāare biro ñañaro cāja ca taməorore birora, ñucā to birora Umareco Pacu jāa ca təgoeña bayiro, cā ca tiiriye cāare cāoma,” məjare jāa ū maji.

⁸ Yu yaarā, Asiaphre ñañaro peti jāa ca biiriquere məja ca majiro jāa boo. Buaro peti ñañaro, do biro pee bii təgoeña bayiya maniro jāare biiwu. “Catirāra mani tua waarucu,” ūrique maniropu jāare biicawu. ⁹ Cāja ca jīa cōacāparāre biropu jāa təgoeñawu. Ate pea, jāa majuropeera “Ca təgoeña bayirā jāa nii,” jāa ca ū təgoeña niirijere, “Biiti, Umareco Pacu ca bii yairicarāre cāja ca cati tuaro ca tiigu peere ca təo nənəjeeparā mani nii,” cāja ū təgoeña majijato ūro jāare biiwu. ¹⁰ Umareco Pacura jāare ametənewi. Ñucā jāare ametəenerucumi, uwiorije ñañaro bii yairiquere, “To birora jāare ametənenecā nənəua waarucumi, ¹¹ jāare məja ca juu bue nemojata,” jāa ū təgoeña yue. Pau jāare cāja ca juu bue bojajata, Umareco Pacu yeere añurije jāa ca ñeeriye juori, ñucā pau “Añu majuropeecā,” cāre ūrucuma.

¿Nee tiigu Corintopre cā waatijapari?

¹² Jāa peera jāa ca ujea niirije, jāa ca təgoeña niirijepu, ati yepare niirā, añuro petira məja mena niirā, Umareco Pacu, añurije díamacū ūrique cā ca tiicojorije juori, “Añuro mani bii niiupa,” jāa ca ū təgoeña majiro jāare ca tiiriye juori, jāa ca ujea niirije nii. Jāa ca biirique cāti niirijea, bojoca ma-jirique juori menara ca biirije méé nii, Umareco

Pacu añuro cā ca tii bojarije mena pee jää ca bii niirije nii. ¹³ Bue majiti, tuo puoti, muja ca biipe uñopura jää owa cojoti. Teere añuro muja ca tuo puo peticoapere yu yue, ¹⁴ mee jīcā wāmeri jää ca biirijere muja ca tuo puocoarore birora, mani Wiogu Jesúus cā ca tua doori rāmāre, “Cūja juori to biro ca biirā jää nii,” muja ca ñirore birora, jää pee cāa, muja yee juori to birora jää ñi tāgoeñarucu.

¹⁵ Atere, “To birora biirucu,” ñiri, muja peere yu ñia juogu waaruga tāgoeñamiwuh, to biro biigu, puati mujare yu ca ñapere biro ñigu. ¹⁶ O biro jīl*i*, Macedoniapu waagu mujare ña ametua waa, ñucā Macedonia ca niiricu tua doogu cāa mujare ñia, yu ca biipere biro ñigu. To biro yu ca biiro, Judeapu yu ca waaro, yure muja tii nemo cojoberjacupa. ¹⁷ Atere, “To biro yu biirucu,” ñigu, ¿añuro tāgoeñatigura yu ñicabujapari? “To biro yu biirucu,” cū ca ñirijere jīcā wāmera tāgoeñatigura, “Yu waarucu,’ ñicā pacagu ñucā, ‘Yu waaticu,’ ñimi,” ¿muja ñi tāgoeñati?

¹⁸ Ùmāreco Pacu cā ca ñirore biro ca tiigu cā ca niirore birora, añurije queti mujare jää ca wederique, “O biro nii,” ñicā pacagu, “To biro méé nii,” ñirique méé nii. ¹⁹ Ùmāreco Pacu Macā Jesucristo, Silvano, Timoteo, to biri yu, mujare jää ca wedericu ca wajoagu méé nii. “Ùgjá,” ñi pacagu, “Biiti,” ca ñigu méé niiupi. Cristora to cänacā tiira, “Ùgjá” wado niicā.[†] ²⁰ To biri, Ùmāreco Pacu “To biro yu tiirucu,” cū ca ñirique, niipetirije Cristorena bii eaupa. Ate juori, Ùmāreco Pacure baja peo nuā bāorā, “To birora to bijjato,” mani ñi, Cristo juori. ²¹ Ùmāreco Pacura jääre, mujare, Cristo yaarā mani

† ^{1:19} Jesucristo yee añurije quetire jää ca wederijere jää wajoati.

ca nii tutuacā niiro manire tiimi. Cāra manire beje, ²² cā yaarā mani ca niiro tiiri, Añuri Yerire mani yeripā cūupi, “To biro yā tiirucu,” cā ca ñiriquere mani ca bāapere tiicojo jāguegu.

²³ Um̄reco Pacu cāare yā ca biirijere cā ca majiro tiiri, ca tāgoeñā bayigū niiro, “Ñañaro cājare ñigure biro yā ñibocu” ñima ñigu, Corintop̄re yā waati mēna. ²⁴ Biirāp̄a jāa, díamacū māja ca tuo nucā bāo niirijere dotirā méé jāa ñi. Jāa ca boorijea añuro ujea niirique mena cāja nijato ñirā pee doca, mājare jāa ca tii nemorugarije nii. Mee, díamacū tuo nucā bāorique juorira, māja tāgoeñā bayi nii.

2

¹ Ate juori, “ ‘Cāja ca tāgoeñarique paipo yā titibocu,’ ñima ñigu, ca waatipe niicu,” yā ñicāwā. ² Māja, yā ca tāgoeñā ujea niiro ca tiirāre, māja ca tāgoeñarique paipo yā ca tiijata, ¿noa pee yā ca tāgoeñā ujea niiro cāja tiibogajati? ³ To biri, yā ca tiiricarore birora mājare yā owa cojowā, māja pāto yā ca earo, yā ca ujea niiro ca tiiboricarā yā ca tāgoeñarique paipo yāre tiirema ñigu, “Yā ca ujea niirije māja niipetirā māja ca ujea niirijera nii,” ñi tāgoeñari. ⁴ Bāaro tāgoeñā pai yeri bate, otirique mena yā owawā. Biigup̄a māja ca tāgoeñarique paipo tiirāgū méé mājare yā owa cojowā. Bāaro mājare yā ca mairije peere cāja majijato ñigu, to biro yā tiiwā.

Ñañaro cāre ca ñi ajienericāre Pablo cā ca aco-boriique

⁵ Jīcā, yā ca tāgoeñarique paipo cā ca tiijata, “Yā jīcārena tiigū méé tiijapi,” ñi nemo jañuri yā

ca ūitijata, m̄ja pee docare niipetirāp̄urena m̄ja ca t̄goeñarique paipo tijapi. ⁶ Mee, m̄ja pañurop̄ra c̄re m̄ja ca tuti bojoca catiorique menara añucā. ⁷ Mecāra, ñañaro c̄re m̄ja ca tiiriquere acobo, c̄a ca t̄goeñā bayiro c̄re tii nemo, tiiya, buaro jañuro c̄a ca t̄goeñarique paiperi batetipere biro ūirā. ⁸ To biri, “C̄re m̄ja ca mairijere c̄re ñoña ñucā,” m̄jare yu ñi. ⁹ Mee, aterena ūima ūigu, m̄jare yu owa cojowu, “Yu ca tii dotirije niipetirore ca tii n̄n̄jeerāra c̄ja niimiti,” ñi majiruḡ. ¹⁰ Ñañaro ca tiigure, ñañaro c̄a ca tiiriquere m̄ja ca acoboḡre, yu cāa to biro c̄a ca tiiriquere yu acoborucu. Jīcā wāme acoborique to ca niijata, m̄jare ūima ūigu, Cristo c̄a ca īa cojorore mee teere yu acobocāwu, ¹¹ Satanás manire c̄a ca tii camota niitipere biro ūigu. Mee añuro mani maji, Satanás ñañaro mani ca tiiro c̄a ca tii buiyee majirijere.

Troas'p̄re Pablo c̄a nii majitirique

¹² Troas macāp̄ure Cristo yee añurije quetire wederuḡ yu ca earo, Wioḡ yeere yu ca padepe añuro peti bii eamiwu. ¹³ To biro to ca bii pacaro, yu yee wedeḡ Titore yu ca bua eatirije niima ūiro, yu yeri yu ca t̄goeñā niirijep̄ añuro nii majitiwu. To biro biima ūigu c̄jare waarique uwi, Macedonia pee yu doocā doowu.

Cristo j̄ori ca bii amet̄ua n̄cārā

¹⁴ Añu majuropeecā Um̄areco Pacu Cristo j̄ori, to cānacā tiira ca bii amet̄ua n̄cārā mani ca niiro c̄a ca tiirije, ñucā mani j̄ori niipetiri taberip̄ ca j̄uti añurije ca juju baterore birora, añurije quetire c̄ja ca majiro bii n̄n̄ua waa. ¹⁵ Mania, Um̄areco

Pacāre ca jāti añurije Cristo cā ca joe jāti añu māenerijere biro mani nii, ca bii yaiparā, ñucā ca ametuaparā watoare. **16** Ñañaro ca bii yaiparāra, ate ca jāti añurije ca juju baterijea, ca jujurije ca punirijere biro nii. Ca ametuaparā peera caticōa niiriquere ca tiicojorije nii. ¿Ñiru peti cā niiti, atere ca tiipu peti ca niigū?* **17** Aperā paū cāja ca tii nucū yujurore biro, Ùmureco Pacu yee quetire jāa noni wapa taa nucū yujuti. To biro tiitirāra, Ùmureco Pacu cā ca tiicojoricarā jāa ca niirore birora, cā ca īa cojorore díamacā jāa wede, Cristo mena ca niirā niiri.

3

Wāma Wāme maquēre paderi majā

1 ¿Atere o biro ñirā, jāa yee maquērena añuro ñi jāo waarañā jāa ñiti ñucā? ¿Jicārā cāja ca tiirucurore biro, “Añu majuropeecāma,” ñi wede majio owa cojorica pūurore mājare tiicojo, ñucā māja pee cāare tii pūurore jāi, ca tiiparā jāa niiti? **2** Mee mājara jāa yeripu owariquere biro ca niirijere jāa ca wedericāra niiri, queti owa cojorica pūurore niipetirā bue, maji, cāja ca tiire birora niipetirā maji, bue, cāja ca tiirā māja nii.* **3** Añurije quetire jāa ca wederique jāori, īa majiricarora Cristora cā ca owa cojorica pūurore biro māja nii. Biirāpua, owaricagu mena owarica pūurore biro méé, Ùmureco Pacu to birora ca caticōa niigū yuu,

* **2:16** “Mani, mani nii, teere ca tii majiparā unoa,” ñigū cā ca ñirique nii. * **3:2** “Mājara māja nii jāa yaa pūuro queti owa cojirca pūuro, jāa yeripu owa tuuricarā nii, niipetirā maji, bue, cāja ca tiirā.”

Añuri Yeri mena, cā ca owaricarā māja nii. Ņucā ūtā pīpū doti cūuriquere owa tuurique ca niirore biro méé, bojoca yeriparena owa tuugare biro cā ca tiiricarā māja nii.

⁴ Cristo jāori, Umareco Pacare “To birora tiircumi,” ūri, atere “To birora biirucu,” jāa ū. ⁵ Jāa majuropeera, “Ca majirā jāa nii,” jāa ūti. Umareco Pacā cā ca majorije nii. ⁶ “Wāma wāme yā tiirucu,” cā ca ūriquere cāja wedejato ūigū manire majiowi, doti cūurique maquē méére, Añuri Yeri cā ca tii niiriije maquē peere cāja wedejato ūigū. Doti cūuriquea, “Bii yairicaro ca tiirije nii,” Añuri Yeri pea caticōa niiriquere tiicojomí.

⁷ Doti cūurique bii yairicaro ca tiirije, ūtā pīpū owa tuurique ca niirique ca peti nānāa waape nii pacaro, bāaro ca boe baterije mena, tee ca boe baterije Moisés díamacare ca boe cōa tuuro,† israelitas cāja ca ūa ūpōtō majitiro ca bii earique to ca nijjata, ⁸ ¿Añuri Yeri cā ca queti jee doorije pea tee ametēnero ca boe baterije mena to eatibogajati? ⁹ Bii yairicaro ca tiirije añuro ca boe baterije mena ca bii earique to ca nijjata, añuro mani ca niiro ca tiirije pee doca tee ametēnero ca boe baterije mena niirucu. ¹⁰ To cōro ca boe baterije mena ca nii earique nii pacaro, Jesucristo yee queti ca boe baterije ca nii majuropeerije menare ū ūcōñajata, mani majuropeecā. ¹¹ Ca peti nucāpe cāa, ca boe baterije mena ca nii earique to ca nijjata, to birora ca niicōa niipe pee doca, ametēene jañuro ca boe baterije mena niirucu.

¹² “To biro biirucu,” ca ū yuerā niiri, Jesucristo

† ^{3:7} Ex 34.29.

yee quetire uwiricaro maniro jää wede. ¹³ Ca boe baterije ca peti nənəa waaro israelitas īarema ūigü, Moisés cū díamacāre juti quejero mena cū ca buatoricarore biro jää tiiti. ¹⁴ To ca bii pacaro, cāja ca tao maji niimirijepü tao nənəjeerügatiupa. To biri mecāripü cāare ca nii jəoriquere cāja ca buemijata cāare, tii quejerora cāja ca tao majitiro cājare tiicōa nii. Cristo yee añurije queti jəori wado tii quejerore ami cōa majiriue nii. ¹⁵ Mecāripü cāare, Moisés cū ca owa cūurica pūurorire cāja ca buemijata cāare, cāja ca tao maji niimirijepüre tii quejerora cāja ca tao majitiro cājare biicōa nii. ¹⁶ Biropüha, Jesucristore cāja ca tao nənəjeerora, tii quejerore ami wooricarore biro cājare biirucu. ¹⁷ Wiogüa, Añuri Yeri niimi. Wiogü yuu Añuri Yeri cā ca niiri tabere añuro niirique nii. ¹⁸ To biri mani niipetirā, mani díamacāre ca bəatori quejero ca cəotirā niiri, eñoro ca biirore birora, Wiogü cū ca añu majuropeerijere mani bau ūno, Wiogü Añuri Yeri ca niigü cū ca tii memorije mena bəaro jañuri, cū yee ca añu majuropeerijere cāre biropü mani cāo nənəa waa.

4

Jesucristo yeere wederi maja

¹ Atere ūima ūirā, Um̄ureco Pacü cū ca īa mairije jəori, ate paderiquere cū ca tii dotiricarā niiri jää pade jətiiti. ² Boboro, yaioropü tiirique niipetirore jää booti. Īi ditorique mena tii, Um̄ureco Pacü wederiquere no ca boorijerena wederi, niipetirā cāja ca təgoeñā niirijepü Um̄ureco Pacü cū ca īa cojorore, “Díamacāra ūima,” cāja ca ūmajiro jää tii.

3 Añurije queti jää ca wederije ca tuo puo majiña manirije to ca nijjata, ca tuo puo majiña manirijera niiro bii, ñañaro ca bii yaiparära. **4** Ati yepare ca doti niigü Satanás, ca tuo nñuñjeetiräre cäja ca tuo maji niimirijepüre tii maa wijio nucõcãupi, Umureco Pacü cä ca baurije ca niigü, Cristo do biro ca tiiya manigü yee añurije queti ca añu majuropeerije peere tuo nñuñjeerema ñigü. **5** Jää, jää yee maquërena jää wedeti. Wiogü Jesucristo yeere jää wede. Jää, Jesús yee juori, mujare ca padé coterä jää nii. **6** Umureco Pacü, ca naitñarijerena, “Boeya,”* ca ñiricura cä ca boe baterijere jää yeripü ca ñaajää nucäro jääre tiiwi, Umureco Pacü cä ca nii majuropeerije Cristo menapü cä ca boe baterijere jää ca majipere biro ñigü.

Díamacü tuo nucü buorique menara cati niirique

7 Ate añurije quetire, jää upüri diirärire biro ca niirijepü jää cäo, niipetirä, tee ca tutua majuropeerije jää yee méé ca niirije, Umureco Pacü yeepü ca doorijere cäja ñajato ñirä. **8** Niipetirije ñañaro tamüo pacarä, jää tugoeñarique paiti. Tugoeñarique pai pacarä, “Do biro mani tii majiricaro mani,” jää ñiti. **9** Ñañaro cäja ca tiirüga nñuñjeerä nii pacarä, jää waa weo ecoti.† Ñañaro jääre tiicä pacarä, jääre tii yaio majitima. **10** Noo jää ca waari taberi cöro, Jesús ñañaro cäja ca biiricarore birora jääre bii, jääpüre Jesús cäja ca cati niirije cää to bii bau nijjato ñiro. **11** Jää cati niirä, Jesús yee juori to birora cäja ca jíarüga nñuñjeerä niicära

* **4:6** Gn 1.3. † **4:9** Jää mena macära jääre waa weocoa, jää waparä pea ñañaro jääre tiirüga nñuñjee cäja ca biimijata cääre, Umureco Pacü pea jääre waa weotimi.

jää bii, jää upari ca bii yaipa upa menara Jesús cā ca cati niiriye cāa to bii bau niijato ūirā. ¹² O biri wāme bii jäära, jää ca bii yaipe. Maja peera maja ca caticōa niipe bii.

¹³ Umureco Pacu wederique o biro ūi: “Yū tuo nūnūjeewū; to biri yū wedewū,” ūi.† Jää cāa, to biri wāmera díamacū tuo nucū bao yeri cūtiri, díamacū jää tuo nūnūjee, to biri añurije quetire jää wede, ¹⁴ Wiogu Jesús cā ca cati tuaro ca tiiricura, mani cāare cā menara mani ca cati tuaro tiiri maja mena jīcāri cā pūtopu manire jee waarucumi, cā pūtopu manire cā ca jee waapere majiri. ¹⁵ Añuro maja ca niipere§ ūima ūirā, ate niipetirije ūañaro jää tamūo, Umureco Pacu cā ca ūa mairije, paupure to ca bii ea nūnūa waaro pa bojoca, Umureco Pacu cā ca añu majuropeerijere, “Añu majuropeecā,” cāja ūijato ūirā.

¹⁶ To biri jää tūgoeña yapa puati. Jotoa peera ca upa tutuati nūnūa waaro nii pacarā, jää ca yeri jāñarije peera bāaro jañuro jää tūgoeña bayi nūnūa waa. ¹⁷ Ate ūañaro biirique jää ca tamūorije yoari méé ca ametūarijea, ca añu majuropeerije, ametūenero to birora ca niicōa niirijere ca baa eaparā jää ca niiro tii. ¹⁸ To biri ūañaro jääre ca biirijerena jää ūa nūnūjeeccōa niiti. Jiro jää ca biipepūre jää ūa cojo yue nii. Bau niiro ca bii niirijea ca ametūarije nii. Ca bautirije pea to birora ca niicōa niirijea nii.

5

¹ Mania, ati yepa macā wii, yoaro ca niitiri wiire

† **4:13** Sal 116.10. § **4:15** Mūjare maima ūirā.

biro ca biirā niiri, mani upu to ca bii yaicoajata, emuaropu macā wii, bojoca méé cāja ca tiirica wire, Umureco Pacu cū ca tiirica wii, to birora ca niicōa niiri wiire mani ca cuorijere mani maji.

2 To biri emuaropu mani ca niipa upu peere buaro wajoarugama ūrā, pato wācārique mena mani bii nii.

3 Ati upu ca juti wetiricarā nii pacarā, juti manirāra niicā, mani biitirucu.

4 Ati yepare yoaro ca niitiri wiire biro ca niiri upu mena nii pato wācā niima ūrā, mani juticoa.

Biirāpua upure tii yaiocāriquepura mani booti.

Biitirāra wāma upu pee juti weticāri, bii yairiquere, caticōa niirique pee ca bii wajoa nucāro mani boo.

5 Umureco Pacura niimi, to biro ca biiparā mani ca niiro tii, ūucā “To biro yu tiirucu,” cū ca ūriquere mani ca bua eapere biro ūigu, cū yu Añuri Yerire tiicojo jugue, ca tiiricu.

6 To biri, “To birora biirucu,” mani ūi tugoeña bayicōa nii; ména, ati upu mena cati niirā, Wiogu putore mani niiti.

7 To biri mani ca ūarije juori méé, díamacu mani ca tuo nucā buorije juori pee mani cati nii.

8 Biirāpua, “To birora biirucu,” mani ūi, to biro Wiogu mena niirā waarrugarā ati upure mani waa weorugami.

9 To biri cati niirā cāa, ūucā bii yairi jiropu cāare, Wiogu cū ca ūa biijejarijere ca tii niiparā mani nii.

10 Niipetirā, Cristo cū ca ūa beje niiri tabepure mani ca eapera niiro bii, mani ca niiro cōrora ati upu mena cati niirā, añurije, ūañarije, mani ca tii niirique wapare buarugarā.

Umureco Pacu mena añuro niirique queti

11 To biri, “Wiogure ca ūi nucā buopera nii,” ūi majiri, niipetirāre cūja ca tuo nunujeero jāa tiiruga.

Jää ca niirique cätirijea Ùmureco Pacu cä ca majirije nii. Muja cääre, “Teere majirucuma,” jää ū yue. ¹² Nucä jää yee maquërena, “O biro ca biirä jää nii,” mujare ūrā méé jää ū. Muja peere, jää juori, “O biro ca biirä jää nii,” cäja ūjato ūrā pee, to biro mujare jää ū, yeripu tøgoeñariquere majiti pacarä, bojoca bauriquerena ūari, “To biro biima,” ca ūrare muja ca yuu majipere biro ūrā. ¹³ Ca mecära jää ca nijjata, Ùmureco Pacu yee juori to biro jää bii. Jää ca mecatijata, añuro muja ca niipere ūrā jää bii. ¹⁴ Jicära niipetiräpure cä ca bii yai bojariquere, ūucä to biicäri niipetiräpure ūañarije cäja ca tii niirucuriquere cäja ca bii yai weoriquere mani ca tuo majiri tabe mena, Cristo cä ca mairije pee manire doti niiupa. ¹⁵ Cristo, niipetiräpure bii yai bojaupi, to birora ca caticäa niiparä,* cäja ca boorore biro tii niitirära, cäja yee juori bii yai, cati tua, ca biiricu yee peere cäja tii nijjato ūigu.

¹⁶ To biri jää pea, jicä peerena ati yepa macärä cäja ca ūrore biro jää ūti. “Ména, juqueropure Cri-store to biri wäméra jää ūrucumiwu,” mecära to biri wäme jää ūti yua. ¹⁷ Jicä uno Cristo mena ca niigua, ca tøgoeña yeri wajoaricäpu niimi. To biri juquero cä ca tiirucuriquere wajoari, wäma, añuriye wado tii niimi. ¹⁸ Ate niipetirije, Ùmureco Pacu cä ca tiirije nii, Cristo juori cä mena añuro mani ca niiro tiiri, cä mena añuro niirique quetire jääre wede dotiwi. ¹⁹ Ate nii, Cristo juori Ùmureco Pacu, cä majuropeera, ati yepa macärä cäja ca ūañarije wapare, “To biro bii,” ūricaro maniro cä mena añuro cäja ca nii earo cä ca tiirique. Jää peera, tee añuro

* ^{5:15} Jesucristore ca tuo nñuñjeerä, cäja ca caticäa niipere choma.

nii earique quetire jāare wede majio dotiwi. ²⁰ To biri Cristo yee quetire wede bojari maja† ca niirā niiri, Uムureco Pac✉ majuropeera, jāa menap✉ mujare cā ca wede majio niirore birora Cristo wāme mena, “Uムureco Pac✉ mena pee niiñā ñucā,” buaro mujare jāa ñi. ²¹ Jesucristoa, jīcā wāme uno peera ñañarije tiitiupi. To ca bii pacaro mani yee júori Uムureco Pac✉ pea ñañarije ca tiiricure ca tiigure birop✉ ñañaro cā ca tamuoro cāre tiiupi, cā júorip✉ ñañarije manirā Uムureco Pac✉ manire cā ca ñapere biro ñig✉.

6

¹ To biri jāa, Uムureco Pac✉ yeere pade nemori majare birora, “Uムureco Pac✉ cā ca añu majuropeerijere cā ca ñoriquere to birora tuo ñami yaio, biiticāñā,” mujare jāa ñi. ² Owariquep✉ o biro ñimi:

“Y✉ ca tii nemori tabe ca niiro m✉re y✉ t✉ow✉.
Ametuarica r✉m✉re m✉re y✉ tii nemow✉,”
ñimi.*

“Mecāra nii Uムureco Pac✉ cā ca tii nemori tabe.
¡Mecāra nii, ametuarica r✉m✉!” mujare y✉ ñi.

³ Jāa paderiquere ñañaro ñi wede paibocuma ñirā, jīcā unorena ñañarije tii ñño nucū yuju, jāa tiiti. ⁴ To biro tiitirāra, ñañaro tamu, apeye uno c HORUGA, do biro bii majiñā maniro jāare bii camota, ⁵ jāare bape, jāare tia cū, ñañaro jāare ñi acaro bui tuti, buaro pade buaña, aua boa, cāniri méé bii, jāa ca biirije niipetirijere t✉goeña bayi, jāa ca bii niirije

† **5:20** Embajadores de Cristo. * **6:2** Is 49.8.

menara Umureco Pacu yeere ca paderā jāa ca niirijere jāa īñō. ⁶ Ñucā añuro jāa ca niirije, díamacū maquēre jāa ca majirije, jāa ca tūgoeñā bayirije, jāa ca bojoca añurije, Añuri Yeri jāapure cū ca niirije, īi ditoricaro maniro jāa ca mairije, ⁷ díamacū jāa ca wederije, Umureco Pacu cū ca tutuarije jāapure ca niirije mena jāa tii nemo nii. Ñucā díamacū ca niirije menara beju cūti, bojoca tooye cūti, jāa bii.[†] ⁸ Jīcātiri jāare nucū buo, ape tabera ñañaro jāare īi, jīcātiri jāa yee maquēre añuro wede, ape tabera ñañaro jāare wede pai, ñucā ca īi dito pairāre ca ñirāre biro jāare ñima, díamacū jāa ca ñirije to ca nii pacaro. ⁹ Añuro cūja ca majirā jāa ca nii pacaro, cūja ca majitirāre ca tiirāre biro jāare tiima. Ca bii yairāre biro nii pacarā, jāa cati, paa ecocā pacarā jāa diati. ¹⁰ Tūgoeñarique pairāre biro nii pacarā, to birora jāa ujea niicōa nii. Ca apeye manirāre biro nii pacarā, paure, ca apeye pairā cūja ca niiro jāa tii. Ca apeye manirāre biro nii pacarā, niipetirije jāa cuo.

¹¹ Jāa yaarā Corinto macārā, ca niirore biro mujare wede, ñucā buaro mujare mai, jāa biiwu. ¹² Mujare jāa ca mairijere jāa yaioti, muja pee muja nii, to biro jāare ca biirā. ¹³ To biro wado mani ca ameri biipere biro ñigu, yu punare ca ñigure biro: “Mujare yu ca mairore birora, muja cāa yure maiña,” mujare yu īi.

Umureco Pacu ca catigu yaa wii mani nii

¹⁴ Jesucristore ca tuo nñuñjeetirā ñañaro tiiruga tūgoeñari cūja ca tiirijere ameri tii nemo bapa

† **6:7** 2Co 10.4; Ef 5.10-18.

cătiticăñā.‡ Añurije, ñañarije menare bapa căti majiti. Ñucă ca boerije cää, ca naitñarije mena nii majiti. **15** Cristo cää Satanás§ mena wede peni bapa căti majitimi. Jesucristore ca tuo nñuñjeeră, Jesucristore ca tuo nñuñjeetiră, jícăro peere biro tăgoëñatima. **16** Mani, Ùmureco Pac✉ yaară, weericarăre mani nucă băoti, Ùmureco Pac✉ ca catig✉, manipure că ca niiro macă. Ùmureco Pac✉ra:
 “‘Căja mena nii, căja watoara waa yuju,
 căja Ùmureco Pac✉ nii, căja pee cää y✉ yaa pooga
 macără nii, biirucuma,’ că ca ïricarore
 birora.”*

17 To biri o biro ii nemomi:

“Ñañarije ca tiiräre camotati, ñañarije căja ca tii niirijere tii nñuñjeeticăñā.

Ñañarijere tiiti majuropeecăñā. To biro muja ca
 biiro, y✉ pea mujare y✉ ñeerucu.†

18 ”Y✉ pea muja Pac✉ y✉ niirucu.

Muja pee cää, y✉ puna, y✉ puna romiri, muja niirucu, †imi Ùpu, niipetirijepure ca doti tutua
 niigu.”‡

7

1 Y✉ yaară, ate “O biro y✉ tiirucu,” că ca ïriquere
 ca cuoră niiri, mani upure, mani ca cati niirijere,
 ca ñañorijere ca tiitipară mani nii, Ùmureco Pac✉ că

‡ **6:14** En una yunta dispareja (Dt 22.10). Jesucristore ca tuo nñuñjeeră, noo ca boorije ñañarije tiirique unore jää tiire ïră, ca bojoca catipară niima. § **6:15** Belial ïiro, “Ñee ca tiitigu, ñañarije wado ca tiigu,” ïiro ïi. Biropua Satanás'rena ïicăro ïi. * **6:16** Lv 26.12; Jer 32.38; Ez 37.27. † **6:17** Is 52.11; Ez 20.34, 41. ‡ **6:18** 2S 7.14; 7.8; 1Cr 17.13; Is 43.6; Jer 31.9.

ca dotirijere tii nñanñjee, mani bii nñanña waaco, ca ñañarije manirãpʉ nii earugarã.

Pablo cã ca ujea niirique

² Mʉja yeripʉ jääre tʉgoeñaa petopʉra. Jīcārā ʉno mena peera ñañaro tii, jīcārā ʉno peerena tii ñaño, jīcārā ʉno peerena ii dito, jää tiitiwʉ.

³ Atere ɻigu, mʉjare wede pairugʉ méé yʉ ii. Mee jugueropʉra: “Jää ca mairā mʉja nii, catirā cää, bii yairā cää, jīcāri mani niirucu,” mʉjare yʉ ɻiwʉ.

⁴ Mʉja yee maquëre wede boboti, mʉja yee jaori bʉaro tʉgoeñaa tutua, yʉ bii. Niipetirije ñañaro jää ca biirije watoara bʉaro ujea nii, yʉ ca ujea niirije peti nacāti, yure bii.

⁵ Macedoniare ea biiřā, jīcāti ʉno peera jää yerijāatiwʉ. Niipetirijepʉra do biro tii majiñña maniro jääre biiwʉ. Jotoa peera ñañaro jääre cūja ca tiirʉga coterije, jää yeri peera uwi tʉgoeñarique, jääre niiwʉ. ⁶ To biro jää ca bii pacaro, ɻumʉreco Pacʉ ca tʉgoeñarique pairäre, cūja ca tʉgoeñaa tutuaro ca tiigʉ pee, Tito jää pʉto cū ca earije mena, jää ca tʉgoeñaa tutuaro jääre tiiwi. ⁷ Cū ca earije wado mena méé, mʉja jaori cã ca tʉgoeñaa tutuarije menare to biro jää biiwʉ. Bʉaro jääre mʉja ca ñarʉgarijere, mʉja ca tʉgoeñarique pairijere, yure mʉja ca tʉgoeñarije cääre, jääre wedewi. Ate niipetirije mena nemo jañuro yʉ ujea niiwʉ.

⁸ Yʉ ca owa cojorica pūuro mena mʉja ca tʉgoeñarique pairo tii pacagu, yʉ tʉgoeñarique paiti. Mʉjare yʉ ca owa cojoriique jīcā cuu mʉja ca tʉgoeñarique pairo ca tiiriquire majiri, yʉ tʉgoeñarique paiwʉ. ⁹ Bii pacagu, meçāra yʉ ujea

nii. Biigupha muja ca tugoeñarique paipo ca tiiriique mére, muja ca tugoeña pairiquera, muja ca tugoeña wajoaro ca tiiriique peere ñima ñigu, to biro yu bii. Umureco Pacu cã ca boorore birora muja tugoeña paijacupa. To biro jíca wáme uno peera ñañaro mujare jáa tiitijacupa. ¹⁰ Umureco Pacu cã ca boorore biro tugoeña pairiquea, tugoeña yeri wajoa mani ca ametuaro ca tiiriije nii. To biro tugoeña pairique uno mée nii. Ati yepa maqué juorira tugoeña pai nucu yujuriquea, Umureco Pacure camotati, bii yai nácáricaro ca tiiriije nii. ¹¹ Umureco Pacu cã ca boorore birora muja ca tugoeña pairique mujare ca biiriquere ñañaaqué. Tee maquére yu ca owa cojoricarore birora tii, to biro muja ca tiiriquere ameri queno, teere tugoeña ajia, tugoeña uwi, yure ñaruga, yure mai uwa jeo, ñañarije ca ñiricure wede bojoca catio, muja ca tiiro mujare tiiupa. To biro muja ca tiiriique niipetiro mena, muja menara muja ca ñi ñaajuatiriquere muja ñínoupa. ¹² To biro tii púurore mujare owa cojogu, ñañaro yure ca ñiricure, ñucu ñañaro ca ñi ecoricure tugoeñari mée, Umureco Pacu cã ca ña cojorore buaro jáare muja ca mairijere, cãja majuropeera cãja ña majijato ñigu pee, yu owa cojowu. ¹³ Ate niipetirije buaro jañuro jáa ca tugoeña bayiro jáare tii. Jáa ca tugoeña bayiro jáare ca tiiriique ametuene jañuro jáa ujea niiwu, Tito cã ca tugoeña bayiro muja ca tiiriique juori cã ca ujea niiro ñará. ¹⁴ Mee Titore, muja yee maquére, “Cãja juori buaro yu ujea nii,” cãre yu ca ñiriquere, ñañaro yu ca tuaro muja tiitijapa. Mujare jáa ca ñirique díamacura ca niircarore birora Titore muja yee maquére jáa ca ñirique cãa, díamacura niijapa. ¹⁵ Muja niipetirá

cāre tuo nānājeee, nācā bāorique mena añuro cāre boca, māja ca biiriquere tāgoeñari, bāaro mājare mai tāgoeñami. ¹⁶ Mājare, “Iíricarore birora biirucuma,” ií tāgoeñari, yā ujea nii jañu.

8

Añuro yeri tāgoeñari tiicojorique maquē

¹ Yā yaarā, mecāra, Macedonia macārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre Umāreco Pacā añuro cājare cā ca tii nemorijere māja ca majiro jāa boo. ² Do biro bii majiña maniro, ñañaro cāja ca tamāoriye watoara bāaro ujea nii, apeye mani pacarā, ca apeye pairāre biro añuro yeri tāgoeñari, cāja ca tii nemorijere tiicojo niiupa. ³ Yā, yā nii, cāja majuropeera, cāja ca tii bayiro cōro, ñucā cāja ca tii bayiro ametāene jañuropā tiicojo, cāja ca tiiriquere ca ïaricā. ⁴ To biri cāja majuropeera, “Jāa cāa, Umāreco Pacā yaarāre jāa ca tii nemorāgarijere jāare tii dotiya,” bāaro jāare ií jāiwa. ⁵ “Tiirucuma,” jāa ca ií yuericaro ametāenero tiiwa. Cāja majuropeera Wiogā peere “Māre jāa pade nānājeerucu,” ií jāo, jiro jāa peere “Māja ca ïirijere jāa tii nānājeerucu, Umāreco Pacā cā ca boorore biro,” jāare ïiwa. ⁶ To biri Titore māja pātopā añuriye maquēre tii nemorā, māja ca tiicojorijere, “Mā ca jee neo jāoricarore birora jee neo yapanogāja,” cāre jāa ií cojo. ⁷ Mee māja, aperā ametāeneropā díamacā tuo nācā bāo, añuriye quetire wede majio majiri māja nii, teere añuro maji, añuro ujea niirique mena tii, jāare mai, māja tii. Teere māja ca tiirore birora tiiya, añuriye maquēre tii nemorā māja ca tiicojorije cāare.

8 Mujare dotigu mée yu ñi atera. “Aperā cāja ca tii nemo niirije menare, muja cāare díámacūra muja ca mairijere muja ca tii ñorijere, majirugu yu ñi. **9** Mee mani Wiogu Jesucristo añuro cā ca tii bojariquere muja maji. Mujare maima ñigu, ca apeye paigu nii pacagu, muja yee juori ca boo pacagu nii eaipi, cā ca boo pacarije menara muja pea ca apeye pairā muja ca nii eapere biro ñigu.

10 Muja yee maquē añurije ca niipere ñigu, ate maquēre yu ca tugoeñari wāmere mujare yu wede majio. Mee juguero macā cāmapūra, muja ca tii nemorijere tiicojorā, mujara muja tiicojo juoupa. Biirapūra to birora tiicojorā mée muja tiiupa. Tiirugarique mena muja tiiupa. **11** To biri, tiirugarique mena muja ca tii nemorāga juoricarore birora, muja ca tii nemorāgariquere to birora tiicōa niiñā. **12** Jīcā añuro tiirugarique mena cā ca cāorije unora cā ca tiicojorijere añuro ña ujea niimi Umareco Pacu. Mani ca cāotirije unopūra jāitimi.

13 Aperā peere añuro cāja ca niiro tiicāri, muja pea ñee jā manirā niiñā, ñigu mée yu ñi. Jīcāro peere biro muja ca niipe peere ñima ñigu yu ñi. **14** Mecāra muja pea cāja ca cāotirijere muja ca tiicojopere muja cāo, ñucā cāja pee cāa muja ca cāotiri tabere muja ca cāotirijere cāja ca tiicojopere cāorucuma. To biri jīcāro peere biro muja cāorucu, **15** o biro ñi owa tuurique: “Pairo ca jeericu cāa cāo ametānetiwi. Petoacā ca jeericu cāare dājatiwu,” ca ñirore birora.*

Titore Corintopu cāja ca tiicojo cojoriique

* **8:15** Ex 16.18.

16 Añu majuropeecā Ùmureco Pac₄, m₄ja yee maquēre y₄ ca t₄goeñarore birora, Tito cāare yure birora c₄ ca t₄goeñaro ca tiiric₄. **17** Tito, cāre jāa ca doti cojorije j₄ori wado méé, c₄ majuropeera buaro mujare ca īaruga niig₄ niiri, ₄jea niirique mena mujare īagu waami.

18 C₄ mena, jīc₄ mani yee wedeg₄, niipetirā Jesucristore ca tuo nñanñeerā, añurije quetire añuro c₄ ca paderije j₄ori, “Añu majuropeecāmi,” cāja ca īi nñac₄ buog₄re m₄ja p₄top₄ jāa tiicojo. **19** Ñuc₄ Jesucristore ca tuo nñanñeerāra, añurije maquēre tii nemorā cāja ca tiicojorijere jāa ca jee waaro, Wiog₄re nñac₄ buorügarā jāa ca tii niirije, buaro jāa ca tii nemorijere ñenorügarā jāa ca tii niirijere, jāare c₄ bapa cuti waajato īirā, cāre bejeupa. **20** O biro jāa tii, ate maqué cāja ca tii nemorije añurije jāa ca jee neorijere, “Cājara jee cūucācuma,” jāare cāja ca īi wede paitipere biro īirā. **21** To biri añuri Wāmera jāa tii nii, biirāp₄a, Wiog₄ c₄ ca īa cojoro wado méé, bojoca cāja ca īa cojoro cāare to birora jāa tii.

22 Cāja mena apī, mani yee wedeg₄ añurije ca tiirügag₄, pa₄ wāmeri añuro jāare ca tii ñño niig₄re, mec₄ docare mujare, “To birora tiirucuma,” ca ñig₄re jāa tiicojo. **23** Tito pea, y₄ mena mac₄ añuro m₄ja ca niipere ñigu, y₄ mena ca padeg₄ niimi. Aperā mani yaarā pea, Jesucristore ca tuo nñanñeerā cāja ca tiicojo cojorā, Cristore cāja ca nñac₄ buoro ca tiirā niima. **24** To biri Jesucristore ca tuo nñanñeerā cāja ca majipere biro īirā, m₄ja ca mairijere anijare ññoña, “To biro ca biirā niima,” mujare jāa ca īi nñac₄ buorijere, “Díamacāra īijapa,” cāja ca īi majipere biro īirā.

9

Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerā yee maquēre jee neorique

¹ Manire biro Cristore ca tuo nʉnʉjeerāre tii nemorā mʉja ca tiicojorije maquēra mʉjare yʉ ca owa cojo nʉnʉha waape méé nii. ² Mee, añuro tii nemorʉgarique mena mʉja ca tiirijere yʉ maji. Jʉguero macā cāmapʉra, mʉja Acaya macārā, ca tii nemorʉga niirā mʉja ca niirijere, Macedonia macārāre ʉjea niirique mena yʉ wedewʉ. To biro mʉja ca biirije, Macedonia macārā niipetirā jañuropʉra, “Jāa cāa, jāa tii nemorucu,” cāja ca ñiro tiiwʉ. ³ To biro mʉja ca bii pacaro ate maquē, mʉja ca biirije yʉ ca wede bayi niirije watoa maquē peti tuabocu ñigu, mani yaarāre mʉja pʉtopʉ yʉ tiicojo cojo, yʉ ca ñiricarore birora añuro nii yue, ⁴ jīcārā Macedonia macārā yʉ mena waari, “To biro biicu,” mʉja ca ñitiri tabera cāja ca eatipere biro ñirā. To biro mʉja ca bijata, boboro mʉja tamʉore mʉjare ñi wedetima ñirā, “Tiicārucuma,” ca ñiricarā niiri, boboro jāa tamʉobocu. ⁵ To biri anija mani yaarāre, “Jāa cāa, jāa tii nemorʉga,’ cāja ca ñiriquere queno yuerāja,” cājare yʉ ca ñi cojopera nii. To biro mʉja ca tiiro, mʉja ca jee neorije añuro tii nemorʉgarique mena mʉja ca ñorijere biro, jāara mʉjare jāa ca tii dotirijere biro méé niirucu.

⁶ Atere tʉgoeñña: “Petoacā ca otericʉa, ca dica cāare petoacā jeecumi. Pairo ca otericʉa, ca dica cāare pairo jeecumi.” ⁷ To biri mʉja ca tii nemorijere tiicojorā, tʉgoeñña pairique mena, cāja ca tiicojo dotiro mena tiicojo, tiiticāña. Mʉja ca niiro cōrora mʉja yeripʉ mʉja ca tiicojorʉga tʉgoeñaro

cōro tiicojoya. Ujea niirique mena ca tiicojogare maimi Umareco Pacu. ⁸ Umareco Pacu m̄ujapure añurije ca nii nñuña waaro tii majimi, m̄uja ca boorije niipetirore to cānacā tiira ca c̄uocōa niirā niiri, niipetirije añurije m̄uja ca tii nemorije b̄uaro jañuro m̄ujare ca niipere biro ūiga. ⁹ Umareco Pacu wederique o biro ca ūirore birora:

“Ca boo pacarāre cā yee ca niirijere batewi. Añuro cā ca tii niirije peti nucātirucu.”*

¹⁰ Oteri majure ote ape tiicojo, ūucā cā ca baapere tiicojo, ca ūigu Umareco Pacura m̄uja ca boorijere tiicojo, m̄uja oterique ca b̄uu nñuña waaro tii, tiiri añurije m̄uja ca tii niirijere b̄uaro jañuro m̄uja ca tii nñuña waaro tiirucumi. ¹¹ To biro cā ca tiirā niiri, niipetirije apeye c̄aori, añuro m̄uja tii nemo niirucu, jāa j̄uoripu añuro m̄uja ca tii nemorijere Jesucristore ca tuo nñuajeerā Umareco Pacure “Añu majuropeecā,” cāja ca ūipere biro ūirā.

¹² Ate añurije maquē tii memoriquere jāa ca jee waarije, Jesucristore ca tuo nñuajeerā cāja ca c̄aotirije wadore tii nemoti, paū tiiri Umareco Pacure, “Añu majuropeecā,” cāja ca ūiro cāare tii. ¹³ Ca tii nemorā niiri, m̄uja ca tiicojorije ca bii bau niiro, Cristo yee añurije quetire ca tuo nñuajeerā m̄uja ca niirijere tee ca ūirore biro m̄uja ca tiirije mena ca bii bapa c̄atirijere, cājare tii nemorā cāja menare, to biri niipetirāpu menare, mairicaro maniro m̄uja ca tiicojorijere ūari, Umareco Pacure añuro ūi nucā b̄uorucuma. ¹⁴ Ņucā m̄ujare cāja ca juu bue bojarijepu, m̄ujare cāja ca mairijere Umareco Pacu añuro cā ca tii bojarijere m̄uja ca

* **9:9** Sal 112.9.

ñeerique jaori, ñi bau niirucuma. ¹⁵ “AÑu ma-juropeecā Umureco Paca,” do biro pee ñi wede majiñā manirije cā yee manire cā ca tiicorique.

10

Pablo cā ca doti majirije

¹ Yü Pablo, Cristo cā ca añurije, cā ca mairije mena, jīcārā cāja ca ñirucurore biro muja mena niigü ca uwi paigü nii, yoaropü niigü pea yü ñicāre ñiri méé ca ñigü nii, yü bii. ² To biri muja pñtopü yü ca ñagu earo, jīcārā, “Cristore ca majitirā cāja ca tiirore biro tii nucü yujuma,” jääre ca ñirāre, “Yü ñicāre ñiri méé yü ca ñiro tiiticāña,” mujare yü ñi. ³ Bojocara jää nii, bii pacarā ati yepa macārā cāja ca ameri quēerore biro jää tiiti. ⁴ Jää ca beju cutirijea, ati yepa maquē méé nii. Umureco Paca cū ca yeri tutuarije, Satanás cū ca tii camota tutua niirijere ca tii yaio baterije nii. ⁵ To biri Umureco Paca re tuo nññueerügaricaro mani ca tugoeñari wāmera ca bii camotaarijere ñi camota, bojoca cāja ca tugoeñā niirije niipetirore Cristo peere cāja ca tuo nññueero jää tii. ⁶ Añuro Cristore muja ca tuo nññuee jeeño peticoaro, ca tuo nññueerügatirāre ñañaro cājare ca tiiparā niicārā mani bii.

⁷ Muja, bojoca baurique wadore muja ña. Jīcū, “Cristo yuu, yü nii,” cā ca ñijata, ate cāare ca tugoeñapü niimi, Cristo yuu cā ca niirore birora, jää cāa Cristo yaarā jää nii. ⁸ “Bñaropura ca doti majirā jää nii,” jää ca ñirije, mujare cāja tii yaiojato ñigü méé, añuro muja ca nii nññua waapere ñigü, Wiogü jääre cā ca tiicoriquere ñee ñigü yü boboticu. ⁹ Yü ca owa cojori pñurori mena, mujare ñi uwiogüre

biro yu ca ñirije ca niiro yu booti. ¹⁰ Jícára o biro ñima: “Do biro tiiya manirije tutuaro mena ñi cojomi. Bii pacaguu, cü majurope ñigu pea jíca ñno peerena uwaro ñi, ‘Cä ca wedejata cäare to biro ñicumi,’ ñi ecotiwi,” ñima. ¹¹ To biro ca ñira, atere ca majipara niima: Yoaropu niira tutuaro mena jää ca ñi owa cojorore birora, müja pütopu niira cäa, “Jää ñicáre” ñiri méé, tutuaro mena jää wederucu.

¹² Jícára cäja majuropeera, “O biro ca biira jää nii,” ca ñirare biro bii, jää ca bii niirijere cäja ca bii niirije mena cooña, jää tiiti. Cäja, cäja majuropeera cäja ca biirijerena ña cooña, apera cäja ca biirijere cooña, tiira, to biro cäja ca tiirijere majitima. ¹³ Jää pea jää ca tiiriquepürena, “Jää, jää tii,” jää ñiti. Ùmüreco Pacu jääre cü ca dotiricaro cörora jää tii nii. Cära müja pütopu jää ca ea waa majiro jääre tiiwi. ¹⁴ Jüguero müja pütopu ca waatiricara nii pacara, to biro jää ca ñijata, jää ca tiiriquepürena ñira jää ñibocu. Mee, jääara Cristo yee añurije quetire müjare jää wede jüora eawu. ¹⁵ To biri apera cäja ca tiiriquepürena, jää yeere biro, “Jää, jää ca tiirije nii,” jää ñiti. Ñitira, díamacü müja ca tuo nücü buo bayi nünüha waaro cörora, jää ca paderijere buaro jañuri jää tii nünüha waarucu müja watoare. Biirapua jää ca tiipe ca niiro cörora, jää ñi yue, ¹⁶ müja ca niiri tabe õo pee macä yeparipu cäare, añurije quetire apera cäja ca tiiriquepürena, “Jää, jää ca tiirije nii,” ñiricaro maniro. ¹⁷ “O biro ca biigu niigu yu bii,” ca ñiguu, Wiogu yee peere “O biro ca biigu yu nii,” cü ñijato.* ¹⁸ Cü majuropeera, “O biro ca biigu yu nii,” ca ñiguu méé, “Añugu niimi,”

* ^{10:17} Jer 9.24.

īiricʉ niimi. Wiogʉ, “Añugʉ niimi,” cā ca īigʉ pee, “Añugʉ niimi,” īiricʉ niimi.

11

Pablo, to biri ū dito bueri maja

¹ ū mecūgure biro mʉjare yʉ ca īirijere nucāña. Uggjá. Nucāña petopʉra. ² Mʉjare yʉ ca mai uwa jeorijea, Umʉreco Pacʉ yeepʉ doo. Jicārena Cristo wadore ca tuo nʉnʉjeeparā mʉjare yʉ cʉo, jicō wāmo ʉmʉ mena ca nii ñaatigore biro ca niirāre mʉjare cʉre ami earʉgʉ. ³ Biigʉpʉa, pino cā ca ū dito majirije mena tīrumʉpʉ Evare cā ca ū ditoricarore birora,* mʉja cā ū dito ecori, Cristore añuro tuo nʉnʉjee, ū nucā bao, cāja ca tii niirijere təgoeñā maa wijia camotatibocuma,” yʉ ū uwi. ⁴Jicārā Cristo yee queti mʉjare jāa ca wedericarore biro méé mʉjare cāja ca wedero, ñucā Añuri Yeri yee maquēre bojorica wāme bue, añurije quetire mʉja ca tuo juoriquere bojorica wāme pee mʉjare bue, cāja ca tiirije peera popiye jicāto añuro mʉja tuo nʉnʉjeecā. ⁵Yʉ pea, jicāti ʉno peera, Jesucristo yee queti wederi maja ca nii majuropeerāre biro ca bii ditorāre yʉ doca cūmuti. ⁶Yʉ ca wederije peera buearo ca ūtigʉ nii pacagʉ, yʉ ca majirije peera do biro ca tiiya manigʉ yʉ nii. Atere paʉ wāmeri jāa ca tii niirije mena mʉjare jāa ñlowʉ.

⁷ ¿Mʉja peere ca nii majuropeera mʉja ca nipiñere ūtigʉ, yʉ pea watoa macāre biro biicāri, wapa manirora Umʉreco Pacʉ yee añurije quetire mʉjare yʉ ca wedejata, ñañarije ūtigʉ yʉ tiijapari? ⁸ Mʉjare tii nemorʉgʉ, aperā Jesucristore ca tuo

* **11:3** Gn 3.

nunajeerā, wapa tiirica tiiri yare cāja ca tiicojorijere ñeegu, cāja yeere ēmagare biro yu tiiwu.
9 Mhja p̄utopu niigu, apeye uno boo pacagu, jīcū uno peerena mujare yu jāi pato wācōtiwu. Mani yaarā Macedonia macārā ca dooricarā earā, yu ca boorijere yare tiicojowa. Niipetirijepura mujare yu jāi pato wācōtiwu; to birora yu biicā nunua waarucu. **10** Díamacāra Cristo yee díamacū ca nirijie yupare ca niirore birora, jīcū uno peera Acaya yepa macārā, ate: “To biro ca biigu yu nii,” yu ca iī tāgoeña bayi nirijere, “Yee ūimi,” yare iī majitima. **11** ¿Nee tiigu o biirije yu wedeti? ¿Mujare ca maitigū niiri, to biro yu ūigajati? Umureco Pacu, mujare yu ca mairijere majimi. **12** “Yu ca tii nirijere to birora yu tiicōa niirucu,” iī ditori maja, jāare biro biirugarā, cāja majuro cāja ca tii nirijerena “O biro ca biirā jāa nii,” ca ūirā, do biro cāja ca tii majitipere biro ūigu.

13 To biro ca ūirā, añurije quetire wede doti cojoricarā majurope méé, iī ditori maja, Cristo cā yee añurije quetire cā ca wede doti cojoricarāre biro ca bii ditorā niima. **14** Atea ca bii majiña manirije uno méé nii. Satanás'pura, Umureco Pacu puto macū añugare birora biicā majimi. **15** To biri cāre pade bojari maja cāa, añurije maquēre paderi majare birora cāja ca biirijea ca majiña manirije uno méé nii. To biri ūañaro cāja ca tiircarore birora, ūañaro tii ecorucuma.

Pablo ūañaro cā ca tamuorique

16 Jīcū uno peera “ ‘Ca mecāgū niimi,’ yare cā ūicājato,” mujare yu iī ūucā. To biro yare mujare ūijata, “Ca mecāgare birora cā ūicājato,” yare ūicāna,

yu cãa petopra, “O biro ca biigu yu nii,” yu ca ñipere biro ñirã. ¹⁷ O biri wãme biicãri, “O biro ca biigu yu nii,” yu ca ñijata, Wiogu cã ca boorije ano méére ñigu yu ñi. Yu ca ñi yeerijere biro pee nii. ¹⁸ Pau, cãja yee maquẽ cãja ca bii niirijerena wederique paíoma. Yu cãa to birora yu ñirucu. ¹⁹ Buaro ca majirã muja nii. Bii pacarã ca ñi mecãrãrena añuro muja tuo nunujee. ²⁰ Ñucã mujare doti epe, mujare pade doti epe, muja yeere jeecã, ñañaro mujare tii epe, mujare paacã, ca tiirãpu cãare añuro cãjare muja tuo nunujee. ²¹ Atere ñiruga bobo pacagu, “Jãa pea to biro biirugarã ca tugoeña bayitirã peti jãa niicãwu,” yu ñi.

Aperã, “O biro ca biirã jãa nii,” cãja ca ñijata, yu cãa to birora yu ñirucu, atea ñi mecãriquere biro ca nii pacaro. ²² “Hebreos cãja ca nijata, yu cãa hebreo bojocra yu nii. Israelitas cãja ca nijata, yu cãa israelita bojocra yu nii. Abraham pãramerã cãja ca nijata, yu cãa Abraham pãramira yu nii. ²³ Cristore pade bojari maja cãja ca nijata, yu doca cãja ametuenero Cristore pade bojari maju yu nii. Atere ñigu, ca ñi mecãgure biro ñi pacagu, yua cãja ametuenero pade, cãja ametuenero pau tiiri tia cãu eco, cãja ametuenero ñañaropu bape eco, pau tiiri, cãja ca jíarugaro uwioro bii, yu biiwu. ²⁴ Judíos baperã treinta y nueve niirije peti cãja ca baperijere jícã amo cõro niirije peti yu bape ecowu. ²⁵ Itiati peti yucagu mena yure paawa. Jícãti ñtãgaari mena yure deewa. Itiati peti yu duawu. Dia pairi yaapu jícã rumu, jícã ñami, bii paja yuju dua yai boo, yu biiwu. ²⁶ Yu ca catiri rumurire to birora aperopu waacoarucu,

doocā doorucu biigʉ, ca uwiocāro diaripʉ, jee dutiri maya cāja ca uwiocāro, yʉ yaarā judíos'ra cāja ca uwiocāro, judíos ca niitirā cāja ca uwiocāro, macāpʉ cāare ca uwiocāro, ca bojoca maniropʉ cāare, dia pairi yaapʉ cāare, ñucā Jesucristo yaarāre biro ca bii ditorā cāja ca uwiocāro yʉ waa yujuwʉ.
27 Bʉaro pade, ñañaro tamʉo, paʉ tiiri cāniri méé bii, queya, oco jinirʉga, paʉ tiiri baari méé bii, ñañaro yʉjua bʉʉ nucū yuju, juti boo paca, yʉ biirucuwʉ. **28** Apeyera ñucā to cānacā rʉmʉra niipetirā Jesucristore ca tʉo nʉnʉjeerāre tʉgoeñama ñigʉ, bʉaro yʉ tʉgoeñā yaja pua. **29** Jícʉ cāca tʉgoeñā bayitijata, yʉ cāa cāre birora yʉ bii. Jícʉ unore ñañaro cāca tiiro cāja ca tuijata, cāja menare bʉaro yʉ ajia.

30 “O biro ca biigʉ yʉ nii,” yʉ ca ñirʉgajata, ca tʉgoeñā bayitigʉre biro yʉ ca niiriye peere, “O biro ca biigʉ yʉ nii,” yʉ ñirucu. **31** Umʉreco Pacʉ, mani Wiogʉ Jesús Pacʉ, to birora ii nucā bʉocōa niiricʉ, yʉ ca ii ditotirijere majimi.

32 Damascopʉ yʉ ca niiro, wiogʉ Aretas cāca doti niiri yepapure ca niiri yepa macārāre ca jʉo niigu,† yʉre cāja ñeejato ñigʉ uwamarāre joperire cote dotiupi. **33** Yʉ peera piwʉpʉ ami jāari, tii macāre ca nii amojoderi tʉdi macā jopepʉ yʉre yoo duwiocā cojowa. O biro bii, yʉre ca ñeerʉgarāre yʉ duticoawʉ.‡

12

† **11:32** Gobernador. ‡ **11:33** “Damascore eagʉ, do biro ca tiiya manigʉre biropʉ tʉgoeñā ʉjea nii pacagʉ, cā, ca ñiña manigʉre biro piwʉpʉ yʉre cāja ca yoo duwio cojoro yʉ duti catiwʉ.” Hch 9.23-25.

Ca biipere Pablo cā ca ūarique

¹ Yā majuropeera, “O biro ca biigā yā nii,” ūirique menara, ūee uno bħaña mani. To ca bii pacaro, Wiogā ca biipere yāre ūno, yāre majio, cā ca ūiriquere yā wederucu. ² Jīcā Cristore ca tuo nūnajeegā, Umureco Pacā cā ca niiri tabepā ca ami waa ecoricāre yā maji. Tee ca biiricaro jiro pāa amo peti, dāpore baparica penituarō ca niiri cāmari ametua. Yā majiti, ati upā menara ami waa ecogā, cā yeri wadore ami waa ecogā, biijacupi.* Umureco Pacā wado majimi. ³ To biro ca biiricāre yā maji, ati upā menara ami waa ecogā, cā yeri wadore ami waa ecogā, biijacupi. Umureco Pacā wado majimi. ⁴ Ca aňu ametħeneri tabepā† ami waa ecori, to biro ūrħgaro īi, ca īi majiñā manirijē, jīcā bojocā uno peera ca wedeya manirijere tħoupi. ⁵ Jīcā to biro ca biiricā docare, “To biro ca biigā niimi,” yā ū maji. Yā yee maquē peera jīcā wāme uno peera, “To biro ca biigā yā nii,” yā ūti, ca tħogħejha bayitigā yā ca niiri jeepee docare, to birora yā ūti. ⁶ “To biro ca biigā yā nii,” yā ca ūjata, watoara īi meċugā mée, díámacūra ūjigā yā ūibocu. Bii pacagā yā ūti, jīcā uno peera, “Cā ca bii niiri jee, cā ca ūjire, ametħeneropā ūjicāmi,” yāre cāja ca īi tħogħejha biro ūjigā.

⁷ Ate aňurijē yāre ca bii ūnorijere yā ca ūarique jħor, “O biro ca biigā yā nii,” īi ametħene nħacāremi ūma īiro, potaga upāre bħarō ca puniro cōro ca punirijere yā tamħowha, Satanás ūnañaro yāre ūrħgħu cā ca ūrijere. ⁸ Itiati peti tee ūnañaro yā ca tamħorijere

* **12:2** Pablo, cāra cā ca ūiriquerena cā ca ūriqu nii. † **12:4** Paraiso.

că ametuenejato ūigū, Wiogūre yu jāimiwu. ⁹ Wiogū pea o biro yure ūiwi: “Mure yu ca mairije menara aňucă. Tugoeña bayitiricaro peera yu ca tutuarije aňuropu bii bau nii ea.” To biri ca tugoeña bayitigū yu ca niirije peere, ujea niirique mena, “O biro ca biigū yu nii,” yu ūi, Cristo că ca tutuarije yapure ca niicōa niipere biro ūigū. ¹⁰ Tee juori, yu ca tugoeña bayitirijere, yure căja ca acaro bui tutirijere, yu ca apeye boo pacarijere, ūaňaro yure căja ca tiiruga nunaňeeri, Cristo juori ūaňaro yu ca tamorijere, buaro yu ujea nii. Ca tugoeña bayitigū niigū peera, buaro yu tutua.

Corinto macără juori, Pablo că ca tugoeña pairique

¹¹ Ca mecăgūre biro yu biiwu; măjara to biro yu ca biiro yure măja tiiwu. Măja peera yu yee maquēre aňuro ca wedepară măja niimiwu. Watoa macă nii pacagū, jică wāme uno peerena, “Jesucristo yee queti wederi maja ca nii majuropeeră jāa nii,” ca ūirare yu doca cūmuti. ¹² Măja pătopure, ūaňaro tamuo pacagū tugoeña bayi, ca ūaňa manirijere tii bau nii yu ca tiirijera, Jesucristo yee queti wederi maju peti yu ca niirijere măjare bii ūnowu. ¹³ Măja, ūnee peere aperă Jesucristore ca tăo nunaňeiră dăaro măja biiri? Yu majuropeera măjare wapa jăi pato wăcō yu tiitiwu. ūaňaro măjare yu ca ūijata, teere yure acoboya.

¹⁴ Mee, itiati măjare ūagū waarugū queno yuegū yu tii. Mecă căare yu jăi pato wăcōtirucu. Măja ca căorijere yu amaati, măjarena yu amacă. Căja pacăa pee niima, căja puna yee ca niipe wapa tiirica tiirire ca jee neoră. Căja puna pee căja

pacha yee ca niipere jee neotima. ¹⁵ Yu ca cuorije niipetiro añuri wāme mena mujare yu tii nemorucu. Ñucā añuro mujja ca niipere ūima ūigu, yu majuropeepu cāa, yu ca bayiro cōro mujare yu tii nemorucu. Buaro mujare yu ca mai pacaro, ¿mujja pea petoacā yure mujja mairāti? ¹⁶ Yua, jīcāti uno peera mujare jāi pato wācō yu tiitiwu. ¿Ca ūi dito majigu niiri, mujja yeere jeerugu mujare yu ūi ditor? ¹⁷ Jīcārā mujja putto yu ca tiicojo cojoricarā mena, ¿mujare yu ūi ditoupari? ¹⁸ Titore mujja putopu ūa doti cojogu, cā mena apī mani yuu Jesuscristore ca theo nhenhejegure yu tiicojowu. ¿To docare Tito, ūi ditorique mena mujja yee wapa tiirica tiirire cā jeeri? ¿Jāa puarāpura, jīcā peere biro thugoeñarique cutiri, jīcā wāmera jāa tii nhenha waatiti?

¹⁹ Ape tabera, “Añuro jāare cāja ūijato ūirā, to biro ūima,” jāare mujja ūi thugoeñacu. To biro méé bii: Cristo yaarāre birora, Umureco Pacu cā ca ūa cojorora jāa wede. Yu yaarā yu ca mairā, niipetiro jāa ca tii niirije, añuro mujja ca nii nhenha waape maquē niiro bii. ²⁰ Mujja putopu yu ca ūagu waaro, yu ca boorore biro bua eati, yu pee cāa mujja ca boorore biro biiti, biibocu ūima ūigu, yu uwi jañu. Ñucā jīcāri cōro ca nii majiña manirije, ūa tutirique, ajiarique, ūa ugorique, queti pairique, wede pairique, “O biro ca biirā jāa nii,” ūirique, añuro ca nii majiña manirije, niibocu ūima ūigu, yu uwi jañu. ²¹ Ñucā jiro mujare yu ca ūagu waaro, yu Umureco Pacu, mujja ca ūa cojoro boboro yu ca tamuoro yure tii, yu pea pau jugueropu ñañarije cāja ca tiirucurique, tiirica wāme cōro méépu ñee

epericarā c̄ti yai waarique, cāja ca tiirucuriquere cāja ca tii niirijere, “Cāja ca t̄goeñā yeri wajoatiro buaro yu otibocu,” yu ū uwi.

13

Wede majio yapanorique

¹ Ano yu ca waape mena itiati m̄jare ūaḡa waaḡa dooḡa yu tii. Puarā, itiarā ca ūaricarā cāja ca wede nemorije mena niipetirijep̄ra, “To biro biirucu,” ūrique niirucu. ² M̄jare p̄ati yu ca ūaḡa earica tabere, mee yu wede majio yerijāaw̄a. Mecā yoarop̄a niiḡa cāa, yu ū nemo cojo ūucā. Jiro m̄ja p̄atop̄a waaḡa, j̄uguero ūnarije ca tiiricarāre, ūucā jīcā ūno peerena yu ūa boo pacatirucu. ³ M̄ja, Cristo yu menap̄a cā ca wederijere m̄ja majiruḡa. Cāa, m̄ja mena cā ca tii niirijere ca ū bayitiḡa méé niimi. Cā ca yeri tutuarijere m̄ja watoare tii niimi. ⁴ Díamacāra nii, ca ū bayitiḡare biro yuc̄a tenip̄a cā ca paa pua tuu j̄ia ecoriquea. Mecāra Um̄areco Pac̄a cā ca tutua majuropeerije j̄uori catimi. Jāa cāa cā ca ū bayitiriquere to birora jāa bii nemo nii. To biro bii pacarā Um̄areco Pac̄a cā ca tutuarije j̄uori, Cristo mena jāa cati niirucu, m̄jare tii nemor̄garā.

⁵ Díamacā m̄ja ca tuo nacā buo niirijere to birora jāa tii n̄n̄jeecōa niimiti ūirā, m̄ja majuropeera ūa beje ūaañā. M̄ja majurope ūa cōñañaqué. ¿Jesucristora m̄jap̄are cā ca niicārijere m̄ja majititi? To birora biimi, díamacāra cāre ca tuo n̄n̄jeerāra m̄ja ca niijata. ⁶ Díamacāra cāre ca tuo n̄n̄jeerāra jāa ca niirijere m̄ja ca ū majipere yu yue. ⁷ ūnarijere jīcā wāme ūno peerena m̄ja

ca tiitipere biro ūirā, Umureco Pacare mujare jāa jāi boja. “Añurije wado ca tiirā jāa nii” ūirā méé jāa ūi, maja peere, “Añurije peere cāja tijjato” ūirā pee jāa ūi, “To biro ūicārā ūima” cāja ca ūirā nii pacarā.

⁸ Díamacū ca niirijera do biro pee jāa tii camota majiti. Teerena ca tii nemorā niirā jāa bii. ⁹ Jāa pea ca tūgoeñā tutuatirā jāa ca niicāro, maja pea ca tūgoeñā tutuarā maja ca niirijere, jāa ȳjea nii jañu. To biri añurā maja ca nii eapere ūirā, Umureco Pacare mujare jāa juu bue bojacōa nii. ¹⁰ Ate j̄orí, mujare ūagū waarugū juguero yū owa cojo, toopū eagū, maja ca tao nānājeerijere cā tii camotajato ūigū méé, añuro maja ca bii nānāa waapere ūigū, doti majiriique Wiogū yāre cā ca tiicojoriique mena tutuaro mujare yū ca ūi eatipere biro ūigū.

Añu doti yapanorique

¹¹ Yū yaarā, to cōrora mujare yū ūi. ȳjea niiña. Añuro maja ca niipere amaña. Mujare yū ca wede majorijere tao nānājeeya. Jīcū peere biro tūgoeñarique cūti, añuro nii, bii niiña. Amerimairique, jīcāri mena añuro niirique Umureco Pacū, maja menara niirucumi.

¹² Añuro ameri mairique mena ameri añu dotiya. ¹³ Mani yaarā Cristore ca tao nānājeerā niipetirā mujare añu doti cojoma.

¹⁴ Mani Wiogū Jesucristo cā ca añurije, Umureco Pacū cā ca mairije, Añuri Yeri añuro mujare cā ca bapa cūti niirije, maja niipetirā mena to nijjato.

To biro to bijjato.

Pablo

Umareco pacã wederique

New Testament in Waimaha

El Nuevo Testamento en waimaja de Colombia

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waimaha

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Waimaha

Brazil

[baø]

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Waimaha

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

578d10cf-36f5-57a0-9c73-7cf116b01c7e